

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

[Almássy Balázs: Kassák Lajos: Ünnepe? >>>](#)

Kassák Lajos cirkusszal kapcsolatos 1918-as novellája abba a fojtogatón kicsiny és bénítóan kilátástalan mezővárosi társadalmi közegbe visz el minket, ahol a vándorcirkusz a megjelenésével nem is elsődlegesen látványosságot, hanem egy jobb, könnyebb, szabadabb élet lehetőségét csillantja meg – igaz, ebben az esetben kiszámított álságossággal, a nagyobb bevétel érdekében.

A világirodalomban az artista alakjához vagy a cirkusz intézményéhez kapcsolt metaforikus jelentéstöbbletre (küzdelem, szabadság, akaraterő, kitartás, társadalmi felemelkedés) számos példát lelhetünk, de ebben a novellában Kassák a luciferi kísértő szerepkörét osztotta rá a cirkuszigazgatóra, aki alkalmi díjbirkózókat toboroz házi bajnokának legyőzésére. A felkínált 500 korona pedig hatalmas összeg, komoly vonzerővel bírt 1918-ban, a mű megjelenésének idejében.

Már rögtön a novella elején, sajátos ellenpontozásként, a két ezeréves intézmény: a templom és a cirkusz hatóerőinek metaforikus találkozása egy motivikusan telített terepen, a vásártéren történik. A négy órai mise után a templomból kitámolygó parasztok cirkuszigazgatóval szembeni kezdeti gyanakvása hamar csap át lázas érdeklődésbe, mintha épp a vándorcirkusz előadásai adhatnák meg mindazt, amit a délutáni misén sem kaptak már meg. *„Előbb csak lassan, a prédikátorok nyelvén beszélt, mintha valamennyiök szájába külön-külön bele akarná rágni a szót, majd hirtelen megeredt a hangja, sikoltozva gajdolt, két hosszú, vékony karja nagy ívekben kaszált, és ezer ígérettel, ezer ártatlan ravaszúggal igézte magára a bámész, kíváncsi szemeket.”*

A színesbőrű bajnokának nyakában ülő, onnan lihegve szónokló „emberke” 500 koronát ígér annak, aki a cirkuszi szerecsent legyőzi birkózásban.

A maszkulinitás évezredes totális hegemóniáját meglovagolva, s a férfiúi önérzetet ügyesen felpiszkálva az igazgató kétszeresen is kesztyűt dob a hallgatóságának, bár az összeg hallatán ezt tán már nem is veszik észre. Ha a kihívást elfogadják, akkor itt nem pusztán a férfias erő, a férfias helytállás találhat magának érvényesülési lehetőséget, de a győztes egzisztenciális kiszolgáltatottsága is felengedhet, hisz mai árfolyamra átszámítva 500 korona vásárlóértéke 650-700 ezer forint körüli összegnek felelhetett meg: *„A komédiás vagyont ígérő szavai egyszerre megzavarták a tatógó parasztokat; ványadt, kihűzött ereikben buzogott a vér, és a füleikben uszító, bolondos taktust csöngetett a pénz. Lopva egymásra tekintettek, az ünneplős, vastag gúnya alatt szomszédjuk feszült izmait keresték, majd a néger csomós karjain felejtették a szemüket, és hirtelen szomorúsággal gondoltak tulajdon erejükre, amelyet hitványra nyomorított az áldatlan földtúró munka.”*

Egyáltalán nem véletlen tehát, hogy a díjbirkózás intézménye annyira népszerűvé válhatott a századfordulón, és nem lehet véletlen az sem, hogy működési terepül pont a cirkuszt és a vándorcirkuszokat találta meg, melyek eredendően a lehető legszélesebbre igyekeztek kitérni kapujukat a szórakoztatásra éhes közönségnek.

Orlói Edit meg is jegyzi egy tanulmányában, hogy a századfordulón *„gyakorlatilag minden cirkusztípusban a legfőbb attrakciót jelentette a díjbirkózás. (...) A társulatoknak azonban megvolt a saját atlétájuk, aki erőművészként dolgozott a műsorban, s a felhívások nyomán jelentkezett helybeli erős emberekkel birkózott meg az előadás végén.”*^[1]

Az esti előadásig még nem volt bátor jelentkező a kihívásra, így az olcsó és kopottas előadás végén az igazgató még egyszer neki szegezi a kérdést hallgatóságának:

” – Hát senki sem próbálja meg az urak közül?! – szónokolt újra a frakkos.

Mint valami egyetlen, döglött fekete folt hallgatott a tömeg.

A komédiás felállt a ló hátára:

– Ötszáz korona!”

A novella fordulópontjaként ekkor jelenik meg a magas, vékony, csontos paraszt, aki vállalkozik a küzdelemre. Egyedül ő, de mindannyiuk helyett is.

Így az egzisztenciális biztonság iránti igény a kiszolgáltatott nézők sorsközösségében ölt testet: a cirkuszigazgatón, akárcsak az ünnepi gladiátorjátékokkal a plebsznek kedveskedő római császárokon, átfutott a gondolat, hogyha szurkolótáborok helyett kizárólag csak az egyik küzdőfél mellé szegődött tömeggé válik a nézősereg, akkor az félelmetes és kontrollálhatatlan erővé válhat.

A novellahelyzet tragikussága mögött, melyre tanulmányában^[2] Voigt Vilmos is felhívta a figyelmet, ott bújjik Kassák társadalmi részvéte és egyetemes humanitása is: a novella keletkezésekor, tehát az első világháború utolsó évében, mikor a „fajok cirkuszában”^[3] minden

küzdelem véres és halálos, akkor a nyilvánosság előtt zajló leghétköznapibb, legbanálisabb, legvásáribb konfliktus is – alkalmilag - politikai-társadalmi igényt is megfogalmazhat.

A csontos paraszt nem egyedül birkózik, lélekben vele együtt izzad, vele együtt sújtana le a nézőtér többi földművese is – noha a küzdelem már a megkezdése előtt eldöntetett. A földről feltápaszkodó paraszt kurta magyarázatában: *”Ha sikerült volna – nyöszörögte panaszos hangon –, új cserepet tetethettem volna a házra.”* – benne van létének minden szomorúsága, s hogy mégis végig vele szimpatizál Kassák, azt bizonyítja a mű végi rövid jelzői kitétel is: *„A hűvös esőtől és lármától újraéledt a megvert hős, és sziszegve, jajongva tápaszkodott lábra.”* Kassák *hősnek* nevezi főszereplőjét, hisz megrendítőbb és magasztosabb alakja megveretése ellenére is, mint a feldühödött tömeg elől hirtelen elmenekülő bivalyerős cirkuszi szerecsené.

Az „ünnep” szó mellé biggyesztett címbeli kérdőjel utalhat a szerecsen és a cirkuszi előadás kétes értékére, de általánosabban akár a novellabeli idősík metaforikus jelentése is új értelmet kaphat, hisz az ünnepnap olyan vallási alapfogalom, mely a hétköznapok sorából istennek szentelt, áldozattal és pihenéssel eltöltött napokat jelöl. A novellabeli névtelenség szikár és csontos parasztja viszont nem pihent meg: az 500 korona érdekében akár testi épségét áldozná fel. S ugyan hogyan lehetne egy testet-lelket megnyomorító előadás ünnep?

„Van abban valami perverz gyönyörűség – írja Kassák Lajos az Egy ember életé-ben[4] -, hogy az egészséges ember törvényei ellen is éljen az ember. Nincs kizárva, hogy egy díjbirkózó például nagyon jól érezné magát, ha valaki egyszer alaposan elverné őt.” A cirkuszi varázslat a passzív nézőseregből ezúttal aktív és dühös tömeget formált. S egy fokkal öntudatosabb személyeket, mint amilyenek az előadás előtt voltak...

[1] http://epa.oszk.hu/01400/01461/00016/pdf/EPA01461_2012_02_03_h_orloci_2.pdf

[2] <http://ketezer.hu/2009/08/mi-is-a-cirkusz/>

[3] Nagy Dániel 1926-os regénye, a *Cirkusz*, ennek az Ady Endre-i világtörténelmi porondfelfogásnak egyik szimbolikus regénye.

[4] <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00423/13216.htm>

megjelenik minden negyedévben